

Bar-Ilan University
אוניברסיטת בר-אילן

צריכת תרגום לכתוביות והצלחה ברכישת שפה זרה

כפי שהצלחה זו משתקפת בהישגים בלימודים אצל ילדים ובני-נוער

תוך התמקדות בתלמידים מתקשים

נעה ליבמן

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך במחלקה לתרגום וחקר התרגום של

אוניברסיטת בר-אילן

תקציר

האם מתרחשת רכישת שפה זרה בעקבות צריכת חומר אודיו-ויזואלי באותה שפה זרה עם כתוביות תרגום לשפת האם בשעות הפנאי? האם ישנם מאפיינים מסוימים של צריכת הפנאי של חומר אודיו-ויזואלי בשפה זרה עם כתוביות תרגום העשויים לעודד ולשפר את ההשפעה של פעילות זו על רכישת שפה זרה? אלו השאלות העומדות בבסיס המחקר הנוכחי.

צריכת חומר אודיו-ויזואלי עם פסקול בשפה זרה וכתוביות תרגום לשפת האם של הצופים היא אופן הצריכה הנפוץ והמקובל ביותר של חומר אודיו-ויזואלי זר בישראל וגם בעולם בכלל (למשל, Markham et al. 2001: 441). מחקרים רבים הוכיחו בעזרת מעקב אחר תנועת עיניים שבעת צפייה בחומר אודיו-ויזואלי עם כתוביות, פעולת הקריאה היא אוטומטית ובלתי נמנעת, ובמחקר עדכני אף הוכח שהקריאה האוטומטית מתבצעת ללא קשר לשפת הכתוביות – גם כשהן בשפת אם, גם כשהן בשפה הזרה, וגם כשהפסקול הוא בשפת האם והכתוביות בשפה הזרה (Bisson et al. 2012). לפיכך, בעת צריכת חומר אודיו-ויזואלי בשפה זרה באופן הרגיל, כלומר עם פסקול בשפה זרה וכתוביות תרגום לשפת האם, הצרכן חשוף בו-זמנית לטקסט בשתי השפות.

סקירת הספרות מלמדת כי כשיוצאים מתוך דיסציפלינות וכיוונים מחקריים שונים, מגיעים להנחות שונות מאד לגבי יעילותה של צריכת חומר אודיו-ויזואלי עם כתוביות תרגום ככלי לרכישת שפה זרה:

- מחקרים על השפעתה של צריכת טלוויזיה על הישגים לימודיים אצל ילדים ובני נוער הגיעו בדרך כלל למסקנה כי ההשפעה היא שלילית, כלומר, ככל שצורכים יותר טלוויזיה ההישגים בלימודים, בכל המקצועות העיקריים, יורדים (Evans Schmidt et al. 2008);
- מחקרים שעסקו ברכישת שפה ראשונה מתוך חומר אודיו-ויזואלי הגיעו בדרך כלל למסקנה שכלי זה אינו מקדם, ואולי אף מעכב את רכישת השפה בגיל הרך (Comstock 2007), אולם בגיל מאוחר יותר צפייה בחומר אודיו-ויזואלי בשפת האם בליווי כתוביות בשפת המקור עשויה לקדם את האוריינות (Kothari 2008);
- תרגום (בין שהוא ניתן ללומדים ובין שהם מבצעים אותו) נתפס עד לאחרונה כאמצעי מעכב ובלתי רצוי בלמידת שפה זרה, אך לאחרונה מסתמנת מגמה של הכרה בחשיבות התרגום

בתהליך הטבעי של רכישת שפה זרה, שבעקבותיה מתרחב גם השימוש המכוון בתרגום בהוראה הממוסדת של שפות זרות (Zojer 2009);

- מחקרים על השפעתם של אופני צריכה שונים של חומר אודיו-ויזואלי על רכישת שפה זרה נטו בתחילה לראות בצריכה עם פסקול בשפה זרה וכתוביות תרגום אופן מועיל פחות מאחרים, אך כיום מתחזקת הנטייה לראות באופן צריכה זה אמצעי מועיל לרכישת שפה זרה (Bianchi 2007).

המטרה הראשונה של המחקר היא לבחון מחדש את הקשר שעליו הצביעה הספרות בין צריכת חומר אודיו-ויזואלי בשפה זרה, ובמיוחד כשהוא מלווה בכתוביות תרגום, לבין רכישת השפה הזרה. ההשערה המרכזית במחקר זה היא כי אין מתאם בין כמות הצריכה של חומר אודיו-ויזואלי בשפה זרה עם כתוביות תרגום, כפי שהיא מתבצעת בתנאי אמת בשעות הפנאי, לבין הצלחה ברכישת השפה הזרה. זאת בניגוד למסקנות ממחקרים קודמים, שהצביעו על קשר בין הדברים. צריכת החומר האודיו-ויזואלי נבחנת במחקר באמצעות שאלונים, ואילו הצלחה ברכישת שפה זרה נבחנת על-פי נתוני שיבוץ להקבצה ועל-פי ציונים שהשיגו הנבדקים בלימודי אנגלית בבתי-הספר שבהם הם לומדים.

המטרה השנייה של המחקר היא ניתוח המאפיינים של צריכת חומר אודיו-ויזואלי באנגלית עם כתוביות תרגום לעברית אצל אוכלוסיית המחקר, וזאת באמצעות דיווח של הנבדקים לגבי הרגלי צריכת חומר אודיו-ויזואלי והעדפות בצריכת חומר זה. המחקר מתמקד בהשוואה בין מאפייני צריכת חומר אודיו-ויזואלי אצל התלמידים המצליחים בלימודי שפה זרה לבין המאפיינים אצל התלמידים המתקשים בלימודי שפה זרה (ההבחנה בין מצליחים ומתקשים נעשית לפי המוסבר בפסקה שלעיל). מידע זה מאפשר להתחיל לבחון בחינה ראשונית כיצד ניתן יהיה לשפר את רכישת השפה באמצעות התייחסות למאפייני הצריכה. לכאורה, יש סתירה בין מטרה זו של המחקר לבין המטרה הראשונה, אך למעשה המהלך הלוגי הוא כדלקמן: גם אם בתנאי האמת הנוכחיים לא מתגלה מתאם בין צריכת חומר אודיו-ויזואלי בשפה זרה עם כתוביות תרגום לבין הצלחה ברכישת השפה, הרי שיתכן שהבנה טובה יותר של אותה צריכה תצביע על הצורך לקבוע סטנדרטים חדשים (לחומר האודיו-ויזואלי עצמו, ללוחות השידורים, לאופני התרגום ולמאפייניו), כך שמשאב זמין זה יוכל לשמש ככלי לקידום רכישת השפה הזרה.

כ-500 תלמידי כיתות ט' ו-י' בחמישה בתי-ספר תיכוניים רגילים בארבעה יישובים שונים בישראל השתתפו במחקר והשיבו על שאלון הנוגע ללימודי אנגלית, לרכישת השפה האנגלית ולהרגלים והעדפות בצריכת חומר אודיו-ויזואלי באנגלית.

תשובות הנבדקים לשאלות השונות בשאלון נותחו אל מול החלוקה שלהם להקבצות במקצוע אנגלית בבית הספר. כשני שלישים מן הנבדקים הם תלמידים ששובצו להקבצה א', ואילו השליש הנותר הוא תלמידים ששובצו בידי בתי הספר להקבצות ב' ו-ג'. כדי להוסיף ולבדוק את משמעות תשובותיהם של הנבדקים, נבחנו תשובותיהם גם מול רמת הציונים שלהם בתוך ההקבצה. כלומר, המשתנים השונים נבדקו בהשוואה בין מצליחים ומתקשים בכלל אוכלוסיית המחקר, וגם בין מצליחים ומתקשים בתוך כל הקבצה בנפרד.

ההשערה המרכזית של המחקר הנוכחי אוששה: נמצא שאין מתאם בין כמות הצריכה של חומר אודיו-ויזואלי באנגלית עם כתוביות תרגום בשעות הפנאי לבין הצלחה ברכישת השפה האנגלית כפי שהיא מתבטאת בשיבוץ בהקבצה ובהישגים מבחינת רמת ההציונים בלימודי אנגלית בבית הספר. כלל התלמידים שהשתתפו במחקר דיווחו על צפייה של כשעתיים וחצי בממוצע ביום בחומר אודיו-ויזואלי באנגלית עם כתוביות תרגום, כלומר כ-17 שעות בשבוע. לא נמצאו הבדלים מובהקים בהרגלי צריכת חומר אודיו-ויזואלי באנגלית עם כתוביות תרגום בין המצליחים למתקשים הן על-פי מדד השיבוץ להקבצה והן על-פי מדד ציונים בתוך ההקבצה.

עוד נמצא שבקרב כלל אוכלוסיית המחקר צריכת חומר אודיו-ויזואלי נתפסת כאחד המקורות החשובים לרכישת השפה הזרה. עם זאת, ממצא בולט הוא שהלמידה הממוסדת, בדמות שיעורי האנגלית בבית הספר, נתפסת כמקור הלמידה העיקרי והמשפיע ביותר. מסקנה הגיונית מתוצאה זו היא הצורך לשלב מחדש (כפי שנעשה בישראל לפני כארבעים שנה) את השימוש בחומר אודיו-ויזואלי גם בלמידה הממוסדת של שפה זרה בבית הספר. זאת משום שתחושה חיובית של למידה עשויה להיחשב תוצאה רצויה כשלעצמה, גם אם מסתבר שהתחושה איננה מגובה בהישגים בפועל, או בהתקדמות ממשית ברכישת השפה הזרה. שילוב של גורם שהתלמידים מעידים על עצמם כי הוא מעורר בהם מוטיבציה ללמידה (חומר אודיו-ויזואלי), בתוך מסגרת הלמידה שבה להערכתם הם לומדים במידה הרבה ביותר (בית הספר), עשוי להגביר ולייעל את הלמידה במסגרת זו.

הבדלים מובהקים נמצאו בין הקבוצות באוכלוסיית המחקר – מצליחים ומתקשים – בכל הנוגע להעדפות בצריכת חומר אודיו-ויזואלי באנגלית עם כתוביות תרגום. בעוד שכמות הצריכה המדווחת הייתה כמעט זהה, הרי שמידת ההתמצאות וההיכרות עם החומר הייתה שונה בין

הקבוצות. בהתאם לכך, גם ההערכה של הנבדקים המצליחים לגבי תרומתה של צריכת חומר אודיו-ויזואלי לרכישת האנגלית שלהם הייתה גבוהה מזו של המתקשים. כמו כן, מידת ההעדפה לסוגות מסוימות של חומר אודיו-ויזואלי באנגלית עם כתוביות תרגום הייתה שונה בין הקבוצות. כך, למשל, בעוד הסוגה המועדפת על כלל אוכלוסיית המחקר היא קומדיית המצבים לצעירים, הרי ההעדפה לסוגה זו הייתה נמוכה יותר בקרב המתקשים, ואילו סוגת התכניות לנוער זכתה אצלם להעדפה גבוהה ביחס לזו של המצליחים.

ממצא נוסף של המחקר הוא שקיים הבדל מובהק בין קבוצת המצליחים לקבוצת המתקשים בגיל שבו החלו לצרוך חומר אודיו-ויזואלי באנגלית עם כתוביות תרגום: הגיל הממוצע שבו החלו המתקשים לצרוך חומר זה עולה על גיל המצליחים. ממצא זה עשוי להסביר חלק מן ההבדלים שהתגלו באופן הצריכה והעדפות הצריכה של המצליחים והמתקשים, ולכן דרוש בירור מעמיק יותר של הסיבות לו. מכיוון שהתגלה מתאם בין גיל צעיר של תחילת צריכה של חומר אודיו-ויזואלי באנגלית עם כתוביות תרגום לבין הצלחה ברכישת אנגלית, מסקנה אפשרית היא שיש לשאוף להנגשת חומר אודיו-ויזואלי באנגלית עם כתוביות תרגום לקהל צעיר ככל האפשר כדי להגביר את ההצלחה ברכישת השפה האנגלית.

